

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ «ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН»

Казарян К.А.,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна*

Останнім часом дедалі більше пар живуть спільно, однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу. Багато чоловік та жінок віддають перевагу новим формам співжиття, так званим «гостьовим шлюбом», «партнерським шлюбом» тощо.

Фактичне співжиття нині стало дуже поширеним серед молоді і цьому сприяє чимало факторів (забезпечення дорослих дітей окремим житлом, що послабило батьківський контроль за їхньою поведінкою; бажання не помилитися у виборі, тому за допомогою "випробувального терміну" вони визначають здатність до життя разом; батьківська поміркованість щодо оцінки такого способу влаштування особистого життя сина чи дочки; утвердження у суспільстві іншого погляду щодо свободи у сфері особистого життя тощо) [1].

На сьогодні в юридичній літературі вживаються різні терміни, що характеризують правовідносини чоловіка й жінки, які не перебувають між собою у зареєстрованому шлюбі або у будь-якому іншому шлюбі, а саме - «громадянський шлюб», «цивільний шлюб», «фактичні чоловік і дружина», «конкубат», «фактичний шлюб», «громадянські чоловік і дружина» [2, с.37].

Насамперед звернемо увагу на те, що перелічені вище поняття не є тотожними. Термін «громадянський шлюб», яке досить широкого використовується нині в суспільстві, не є синонімом вказаних вище термінів, оскільки розуміння зазначеного поняття як незареєстрованого шлюбу помилкове. Поняття «громадянський шлюб», навпаки, означає шлюб, оформлений в органах державної влади, проте без участі церкви. Причину такої плутанини можна з'ясувати, звернувшись до історії.

Ще в дореволюційні часи обов'язковою умовою законності шлюбу вважалася наявність церковного благословення. Отже, закон захищав лише ті сімейні відносини між чоловіком і жінкою, які були освячені таїною вінчання.

На підставі виданого 20 лютого 1919 р. Декрету Раднаркому України законним став визнаватися шлюб, укладений в органах державної влади, а шлюб, що укладався за релігійним обрядом, більше не створював правових наслідків (окрім укладених до прийняття декрету). За змістом згаданого джерела зареєстрований шлюб називався «громадянський шлюб». Очевидно, перекладаючи цю назву українською мовою, слід було б говорити про «цивільний шлюб».

Однак через неправильний переклад зазначеного поняття з російської виник новий вираз - «громадянський шлюб».

Більше того, оскільки до революції визнавалися лише церковні шлюби, а громадянські не допускалися, то й після 1917 р. люди за звичкою вживали термін «громадянський шлюб», маючи на увазі фактичні шлюбні відносини [3].

Отже, громадянський шлюб не слід плутати з фактичним та доцільним буде використання терміну «фактичний шлюб».

У науковій літературі доволі часто вживається також і термін «конкубінат». Конкубінат - це не короточасна, а тривала, певною мірою стійка спільність жінки та чоловіка. Історично конкубінат з'явився наприкінці посткласичного періоду розвитку римського права (IV - VI ст.ст.), коли набуло поширення позашлюбне тривале співжиття (один із різновидів римського шлюбу, але вже незаконного), тобто фактичні шлюбні відносини людей, які не могли вступити в законний римський шлюб (різне громадянство чи стан). Конкубінат практично не мав жодних правових наслідків.

Згідно з ч. 1 ст. 74 Сімейного кодексу України якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

Таким чином, з прийняття Сімейного кодексу України стало підставою для поширення фактичних шлюбних відносин, оскільки основна перешкода для їх існування - це спільно нажите майно, яке відповідно до ст. 74 зазначеного Кодексу віднесено законодавцем до спільної сумісної власності, а відносини щодо цього майна отримали однакове правове регулювання як між особами, які перебувають у шлюбі, так і між чоловіком та жінкою, які спільно проживають без реєстрації шлюбу [2, с.38].

З цього приводу М. Яцков у статті «Позашлюбним відносинам бути?» цитує Я.М. Шевченко, яка вважає, що конкубінат стосується тільки особистого життя людини, він залежить від волі людини і від того як вона буде ці відносини, тому втручання держави зі встановленням нею правового регулювання цих відносин за типом сім'ї, на її думку, недоречно та необґрунтоване. Фактичні шлюбні відносини - це відносини окремих людей, що ґрунтуються на підставах, які вони самі для себе встановлюють і погоджують, отже, правове регулювання їхніх особистих, майнових і житлових прав має відбуватися на підставах загального цивільного регулювання [4].

Іншу думку з цього приводу має З.В. Ромовська, яка розглядає фактичні відносини чоловіка та жінки як сімейний союз. Відсутність державної реєстрації не робить цей союз актом цивільного стану, тобто шлюбом у правовому сенсі цього правового інституту. Жінка та

чоловік у цьому союзі мають статус сім'ї, але не мають статусу подружжя. Подальший розвиток законодавства України має йти не шляхом надання жінці та чоловікові, які спільно проживають без шлюбу, прав та обов'язків подружжя, а шляхом надання їм прав та обов'язків як особам, які проживають однією сім'єю. Ці права можуть бути тотожними за змістом (право на аліменти, право на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника і навіть право на спадкування), але підстави їх виникнення є різними [5].

І.В. Жилінкова зазначає, що вже сьогодні в науці та на практиці застосовується поняття «фактичний шлюб» і підтримується думка про необхідність введення його до законодавства. Це дало б змогу, на її думку, уникнути використання хибного терміну «цивільний шлюб». І.В. Жилінкова також вважає, що фактичні шлюбні відносини за своєю суттю - це шлюбні відносини, які не мають державного визнання та реєстрації. Виходячи з того, що юридичні терміни мають бути чіткими, стислими і, водночас, ємними за змістом, можна впевнено сказати, що термін «жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі» не приживеться на вітчизняних теренах [6, с.251].

З прийняттям СК України законодавець зробив спробу надати юридичного значення фактичним шлюбним відносинам. Як зазначає І. В. Жилінкова: «Вперше за багато років фактичне подружжя набуло прав та обов'язків, які практично співпадають за обсягом з правами та обов'язками подружжя. Принаймні така ситуація склалася в майновій сфері» [6, с.19].

Отже, на сьогодні відносини між чоловіком і жінкою можна називати фактичним шлюбом, коли, по-перше, пара проживає на одній території, по-друге, веде спільне господарство і, по-третє, не реєструє свої відносини в органах державної влади. Фактичний шлюб має деякі особливості порівняно з зареєстрованим у належному порядку шлюбом, які полягають в регулюванні відносин, що стосуються народження дитини, розподілу майна, спадщини тощо. У цих випадках законодавство вимагає підтвердження фактичних відносин чоловіка та жінки шляхом встановлення факту проживання їх однією сім'єю та зазначення мети, для якої необхідно встановити цей факт.

М. В. Антокольська зазначає: «Паралельне існування фактичного і зареєстрованого шлюбу ні до чого, крім правової невизначеності, плутанини і підриву принципу моногамії, привести не могло. Зокрема, виникла необхідність вирішити проблему «конкуренції» між фактичним і зареєстрованим шлюбом. Невирішеним залишалося також питання про паралельне існування декількох фактичних шлюбів» [7, с.70].

Погоджуючись на «фактичний шлюб», громадяни тим самим допускають певну юридичну невизначеність подальших відносин.

Вони можуть бути захищені законом лише в зареєстрованому шлюбі (п. 2 ст. 21, ст. 27 СКУ), в тому числі й тоді, коли дружина та чоловік з поважних причин (навчання, робота, лікування, необхідність догляду за батьками, дітьми тощо) не проживають спільно. Фактичне спільне проживання не вважається шлюбом, а тривалість фактичних шлюбних відносин і характер подружніх зв'язків між їх учасниками (були вони серйозними чи випадковими) не мають правового значення. Беручи до уваги зазначене вище, вважаємо за доцільне вилучити зі СКУ статті 74 і 91, які вносять непорозуміння та положення яких вводять в оману громадян щодо існування такого подружнього союзу, як «фактичний шлюб». Осіб, котрі мають намір проживати в «незареєстрованому шлюбі», захищатимуть у загальному порядку за цивільним законодавством. Фактичні «шлюбні» відносини для чоловіків створюють ілюзію свободи, а для жінок - ілюзію сім'ї. Такий підхід шкодить інституту шлюбу.

Вважаємо, що легалізацію незареєстрованого шлюбу не можна допустити, оскільки надання фактичному подружжю таких самих прав, як і зареєстрованому, означало б дискримінацію шлюбу, позбавляло б сенсу наступне його оформлення.

Література:

- 1 Українське сімейне право / З.В. Ромовська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1650111944644/pravo/tsivilniy_shlyub_sogodn_i
- 2 Дякович М.М., Сенік С.В. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин» / М.М. Дякович, С.В. Сенік // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 2 (126). – С. 37–43.
- 3 Злотник І. Юридичні особливості фактичних шлюбних відносин / І. Злотник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1411>
- 4 Яцков М. Позашлюбним відносинам бути? / М. Яцков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mukachevo.net/ua/blogs/view_post/98
- 5 Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. - 3-тє вид. доп. і перероб. / З.В. Ромовська. – К., 2009. – 432 с.
- 6 Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.
- 7 Семейное право: Учебник / М. В. Антокольская– М.: Юристъ, 2003. – 333 с.

Науковий керівник – Кібенко Олена Рувімівна д.ю.н., професор кафедри цивільно-правових дисциплін ХНУ ім. В.Н. Каразіна.